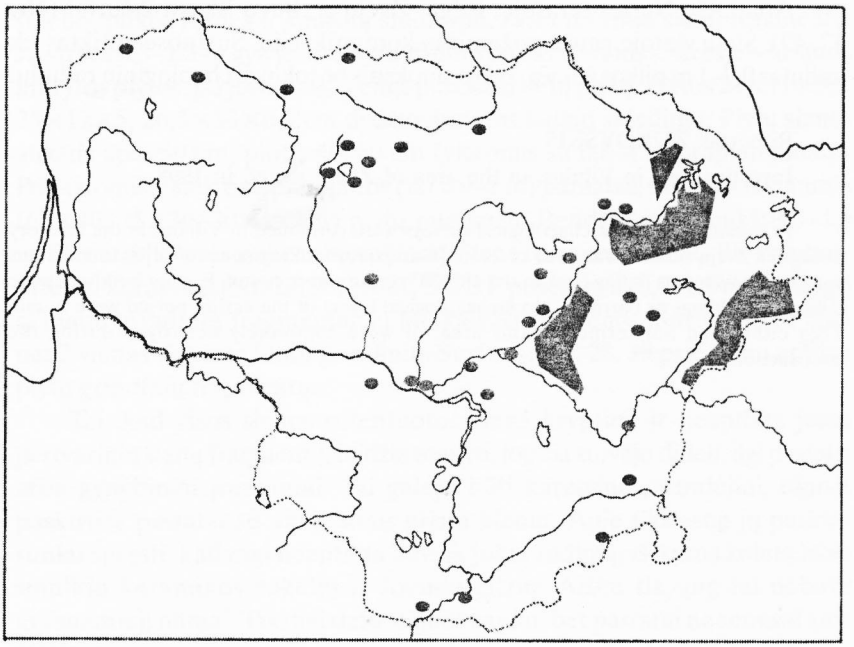

Pav. 46. 1998 ir 1999 m. Lietuvoje žvalgytos vietovės.
Fig. 46. The archaeological survey in Lithuania in 1998-1999.

X. ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ ŽVALGYMAS

Zenonas BAUBONIS, Bronius DAKANIS

PAPYVESIŲ SENOVĖS GYVENVIETĖS IR SENŲJŲ KAPINIŲ, VADINAMŲ ŠVEDKAPIAIS, ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI 1999 M.

1999 m. KVAD Papyvesių spėjamoje senovės gyvenvietėje ir kapinyne (Pasvalio r. ir sen.) ištyrė 55 m^2 plotą (vadovas B. Dakanis).

Vadovaujantis archyvine medžiaga, kurioje nurodoma, kad Papyvesiuose, Juozo Maikūno žemėje esančiuose Švedkapiuose, randama kaulų (*VAK*, b. 7, p. 244), 1972 m. į Istorijos ir kultūros paminklų sąrašą buvo įrašytas senkapis (AV 890). 1980 m., MMT žvalgant Švedkapius, vietiniai gyventojai nurodė, kad juose, kasant smėlį, rasta tik žmonių kaulų (tuomet į P ir PV nuo jų rastos kelios titnago skeltės ir nuoskalos). Radiniai nenurodomi ir 1951 m. sudarytame Archeologinio paminklo pase (jame pateikiama dar mažai nukastos kalvos fotonuotrauka, nurodomas pasakojimas, kad Švedkapyje buvę švedų kapai). Todėl 1984 12 11 senkapis, kaip Papyvesių kaimo kapinės, buvo išbrauktas iš minėtojo sąrašo.

1990 m. LII ekspedicija Švedkapių kalvelėje ir aplink ją rado 2 gremžtukus, 2 ašmenėlius, retušuotų skelčių ir nuoskalų, kuriuos laikė esant mezolitiniais (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. 2, p. 104). 1991 m. KPC ekspedicija nuslinkusiame kalvelės V šlaite pastebėjo kultūrinio sluoksnio žymių, kuriuose rado lipdyto puodo šukę brūkšniuotu paviršiumi ir titnaginį skaldytinį, o išgriuvusiame šlaite ir į PV nuo kalvos, arime, – dar 2 tokias šukes, keletą titnago dirbinių ir nuoskalų, žalvarinį apkalėlį ir kitų radinių. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Švedkapiuose buvęs rastas akmeninis kirvis (*VAK*, b. 7, p. 225), o pagal vietinių gyventojų pasakojimą A. Stapulioniui, kasant smėlį – „kaulų, žalvarinis

kryžiukas, sulankstytų blėkelių, moneta“ (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. 2, p. 95).

1993 08 27 Švedkapiai įrašyti į Išaiškinamų istorijos ir kultūros paminklų sąrašą (IP 2392/1–2). Tai, kasant smėlį, išlikusi aplink apkasta 1,8–3,5 m aukščio smėlinga kalvelė, kurios viršuje yra iki 23 m ilgio Š–P kryptimi ir 17 m pločio beveik lygi aikštelė. Aukščiausias ir stačiausias V kalvelės šlaitas griūva 10 m pločiu.

Griūvančiame Švedkapių šlaite tirtas 11 m ilgio ir 5 m pločio plotas, kuris palei šlaitą apėmė tik maždaug 1 m pločio viršuje esančios aikštelės kraštą. Plote, 45–55 cm gylyje, aptiktas maždaug 10 cm juodas degėsingas kultūrinis sluoksnis, horizontaliai einantis per visą tirtą išlikusios kalvelės pakraštį. Šis apatinis ankstyvas sluoksnis buvęs užpustytas smėliu 12–22 cm storiu. Virš smėlio, 12–25 cm gylyje, taip pat po užpustytu smėliu išryškėjo viršutinis, vėlyvasis sluoksnis. Jis 15–20 cm storio, mažiau degėsingas, tik apačioje sodresnis. Nuo šio sluoksnio viršutinės dalies, maždaug 70–80 cm į gylį nuo dabartinio paviršiaus, buvo iškastos kelios kapų duobės. Jos kirto viršutinio sluoksnio degėsingesnę apačią, supustytą smėlį ir ankstyvąjį apatinį sluoksnį.

Apatiniame sluoksnyje ir smėlyje po sluoksniu aptiktas židinys ir degėsių duobė. Surinkta per 500 šio sluoksnio radinių (titnago – per 400, puodų šukių – per 80 ir kaulų – per 30), kurių buvo ir kapų duobėse bei smėlyje aukščiau sluoksnio. Židinys apėmė 40×60 cm plotą ir buvo sukrautas iš akmenų, kurie nuo 2×3,5×3,5 cm iki 8×14×20 cm dydžio, degę. Jame rasta 17 akmenų bei 5 jų nuoskalos. Nuo kultūrinio sluoksnio apačios (136 cm gylyje), ties židiniu, pilko smėlio dėmė į gylį ėjo iki 18 cm. Didžiausia titnago radinių koncentracija buvo prie šio židinio. Degėsių dėmė apie 20 cm skersmens ir 40 cm gylio, į apačią siaurėjanti. Iš titnago dirbinių ir ruošinių po pirminės apžiūros nustatyta, kad yra per 140 nuoskalų, per 100 skelčių, 7 gremžtukai, 3 ašmenėliai, po 2 strėlių antgalius ir grandukus, 1 skaldytinis ir kitų dirbinių. Didžioji dalis šukių (per 50) buvo nuo plonesnių lipdytų puodų, mažesnė (per 30) – nuo storasienių. Daugiau kaip 10-ies puodų šukės puoštos: 5 – virvelės, po 3 – duobučių ir linijų ornamentu. 2-jų šukių paviršius brūkšniuotas, vienos – smulkiai grublėtas.

Viršutiniame sluoksnyje rastos kelios kaltinės vinys, geležies gargažių bei keli apdegę akmenys. Galbūt čia, iki pradedant laidoti mirusiuosius, buvo įkurta metalo apdirbimo vieta.

Ištirtame plote, po žemutiniu kultūriniu sluoksniu, išryškėjo 7 kapų 6 duobės. Vienoje kapo duobėje, laidojant 2 mirusiuosius (Nr. 4 ir 5), buvo suardytas ankstesnis kapas (Nr. 6), kurio laidojimo kryptis kitokia – galva į ŠV. Visi kiti mirusieji laidoti į V, karstuose, ant juosmens sudėtomis rankomis, be išlikusių įkapių. Tik ankstesniame kape Nr. 6 mirusiojo kairioji ranka per alkūnę sulenkta stačiu kampu ir padėta ant krūtinės (nesuardyti buvo likę galvos, krūtinės ir kairiosios rankos kaulai). Šiam kapui, matyt, reikėtų priskirti rastą vienintelę įkapę – pypkės keraminį vamzdelį. Be to, laidojant mirusiuosius Nr. 4 ir 5, suardytas dar vienas kapas, kuriame mirusysis gulėjo ta pačia kryptimi (duobėje rasta pavienė kaukolė, o jos krašte – išlikę kojų kaulai). Vėliau kapus su toje vietoje anksčiau buvusia, spėjama geležies apdirbimo vieta, dar kartą užpustė smėlio sluoksnis, sudarydamas dabartinį žemės paviršių – aukštesnę kalvelę.

Papyvesių senovės gyvenvietės apatinis kultūrinis sluoksnis ilgalaikis. Jį reikėtų skirti neolitui ir ankstyvajam metalų laikotarpiui. Viršutinis sluoksnis susidarė, matyt, XVII–XVIII a. Mirusieji kalvelėje turėjo būti laidojami XVIII a.

Išlikusią unikalios senovės gyvenvietės Šiaurės Lietuvoje dalį, esančią 0,7 km į R–ŠR nuo Panevėžio–Rygos kelio, 0,5 km į PV nuo Pyvesos kairiojo kranto ir 0,15 km į R–ŠR nuo Mūšos ir Lėvens santakos, Mūšos dešiniajame krante, būtina įrašyti į Archeologinių vietų sąrašą. Švedkapiai kartu su vėlesne Papyvesių senovės gyvenviete, Pamiškių kapinynu ir kitomis kultūros vertybėmis (žinomomis 4 archeologinių dirbinių radimvietėmis ir 2 senosiomis gyvenvietėmis) sudaro jų kompleksą, išsidėsčiusį Mūšos, Lėvens ir Pyvesos pakrantėse, prie jų santakų, tik 2 km ilgio ir iki 0,5 km pločio teritorijoje, vertoje kultūrinio draustinio statuso.

Zenonas BAUBONIS, Bronius DAKANIS

Survey of Papyvesiai old settlement and its cemetery called "Švedkapiai" in 1999

In 1999 the area of 55 m² was investigated in Papyvesiai settlement and cemetery (Pasvalys district). A habitation zone of the Stone Age was unearthed. It contained flint and stone artefacts and 7 burials dating to the 18th century.